

معرفی کتاب:

«متفکران و عقاید سیاسی مدرن» اثر تئودور جونز^۱

دکتر محمدرضا احمدی طباطبایی*

مقدمه

آموزه‌ها و اندیشه‌های سیاسی متفکران و خردورزان سیاسی بازتابی از شرایط و اوضاع اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی ایشان شمرده می‌شود. اندیشه‌های سیاسی در بستر تاریخ پرفراز و نشیب آدمی در خلأ و فارغ از شرایط حاکم بر زمان و مکان متفکران سیاسی تولد و تبلور نیافته بلکه به تبع واقعیات حاکم بر جامعه از ذهن و فکر صاحبان اندیشه تراوش کرده و در قالب متون و ادبیات سیاسی بر محور مهم‌ترین موضوع‌ها و دغدغه‌های موجود در زمان حیات ایشان شکل گرفته است. بر همین اساس اندیشه‌های سیاسی طبیعتاً و ذاتاً واقع‌گرا هستند و هدف عمده آن‌ها تجزیه و تحلیل مهم‌ترین مشکلات و معضلات اجتماعی و سیاسی و ارائه راهکارهای برون‌رفت از وضعیت موجود و یا ترسیم جامعه‌ای بهتر و پیشرفته‌تر به عنوان جامعه آرمانی یا به تعبیر حکمای اسلامی «مدینه فاضله» است.

معرفی اثر

تئودور جونز در کتاب «متفکران و عقاید سیاسی مدرن» با رویکردی تاریخی و موضوعی به تألیف اثری پرداخته که در سال ۲۰۰۲ توسط انتشارات «Routledge» همزمان در لندن و نیویورک چاپ شده است. تئودور جونز، مدرس عالی علوم سیاسی در دانشگاه کاونتری^۲ است.

نویسنده کتاب در مقدمه‌ای که بر اثر یادشده نوشته است، چند نکته قابل توجه و مهم در چگونگی فهم آموزه‌های سیاسی و اندیشه‌های متفکران برجسته سیاسی را با توجه به متون و آثار باقی مانده از آنان توضیح می‌دهد. در دیباچه کتاب نویسنده ضمن تشریح ملاحظاتی روش‌شناسانه برای فهم متون سیاسی، روش‌شناسی خویش را در نوشتن کتاب مشخص می‌کند. نویسنده توضیح می‌دهد که از سال ۱۹۴۵م. روشی که به صورت گسترده در بررسی متون کلاسیک سیاسی استفاده شده، بررسی متون و ادبیات سیاسی تاریخ گذشته با نگرشی فلسفی و تاریخی است. در این برداشت و در این روش مطالعه و پژوهش، نظریه‌های سیاسی زیرمجموعه‌ای از فلسفه به معنای اعم ملاحظه می‌شود و با توجه به مفاهیم اصلی مندرج در متون سیاسی، چگونگی تکامل آموزه‌های سیاسی بررسی و نقد می‌گردد. نویسنده به برخی آثار موجود در حوزه سیاست و فلسفه سیاسی با روش یادشده اشاره می‌کند و توضیح می‌دهد که روش و روش‌شناسی پژوهش متون سیاسی و تاریخی گذشته که وی در کتاب خود دنبال می‌کند، برخلاف روش اول، مبتنی بر فهم آموزه‌ها و اندیشه‌های سیاسی متفکران برجسته سیاسی و کاوش متون مزبور با توجه و امعان نظر به شرایط اجتماعی و فرهنگی و مشکلات و معضلات عمده اجتماعی است که ذهن و فکر صاحبان و خداوندان اندیشه‌های مهم و گرانسنگ سیاسی را به خود معطوف داشته است. به عبارت دیگر، روش نویسنده، فهم متون سیاسی با توجه به شرایط اجتماعی حاکم بر محیط پیرامون متفکران و نظریه‌پردازان برجسته سیاسی است.

ویژگی دیگر کتاب یادشده از جهت روشی، بررسی موضوعی مهم‌ترین آموزه‌های سیاسی مدرن با توجه به متون و شرایط تاریخی آنهاست. نویسنده آموزه‌ها و مفاهیم مدرن در حوزه سیاست را در قالب پنج مفهوم عمده بررسی می‌کند و ضمن تشریح مفاهیم، آراء و اندیشه‌های متفکران برجسته سیاسی را پیرامون مفهوم مزبور با توجه به شرایط اجتماعی، سیاسی و تاریخی آنان تبیین می‌نماید. مفاهیمی که نویسنده کتاب به عنوان عناوین موضوعی انتخاب و بر پایه آن، اندیشه‌ها و آموزه‌های متفکران پرآوازه سیاسی را بررسی کرده است، عبارت‌اند از:

۱. حاکمیت؛^۳ ۲. الزام و اجبار سیاسی؛^۴ ۳. آزادی؛^۵ ۴. حقوق؛^۶ ۵. برابری.^۷

نویسنده در بخش اول ضمن تشریح مفهوم حاکمیت و روند تکامل تاریخی آن، انواع حاکمیت را که مشتمل بر «حاکمیت قانونی»^۸، «حاکمیت سیاسی»^۹، «حاکمیت داخلی»^{۱۰} و «حاکمیت خارجی»^{۱۱} است، تبیین می‌کند و به بررسی آموزه‌ها و اندیشه‌های متفکران نامدار در این حوزه، که بنیان‌گذاران برداشت جدید پیرامون مفاهیم یادشده در مغرب‌زمین بوده‌اند، می‌پردازد. در این بخش با توجه به شرایط اجتماعی و تاریخی و دغدغه‌های هر یک از صاحب‌نظران، اندیشه‌ها و آموزه‌های آنان بررسی و تبیین می‌شود. ماکیاولی، هابز، لاک و روسو متفکران برجسته‌ای هستند که نویسنده به بررسی آموزه‌های آنان پیرامون مقوله و مفهوم «حاکمیت» در دوران گذار تمدن غرب از سنتی به مدرن پرداخته است. در بخش دوم و در ذیل عنوان «الزام سیاسی»^{۱۲} نویسنده ضمن تشریح تاریخ تطور و تکامل این مفهوم، ریشه‌های اخلاقی، دینی، مدنی و سیاسی آن را مورد توجه قرار داده و برداشت‌های متفکران برجسته در دوران گذار تمدن غرب یعنی هابز^{۱۳}، لاک^{۱۴} و روسو^{۱۵} را تشریح می‌کند.

در بخش سوم، یکی از مهم‌ترین مفاهیم سیاسی، اجتماعی و حقوقی در دولت مدرن و نظام‌های مردم‌سالار، یعنی مفهوم «آزادی» و تکامل تاریخی مفهوم آن و آزادی منفی و مثبت در تاریخ تحول اندیشه سیاسی مدرن بررسی می‌گردد. در این بخش دیدگاه‌های متفکران برجسته و نوع نگرش آنان به مقوله «آزادی» مورد توجه و واکاوی واقع شده است. برداشت لاک از آزادی به مثابه «حق طبیعی»^{۱۶} و نگرش روسو به آزادی با عنوان «آزادی سیاسی و اخلاقی»^{۱۷} از مهم‌ترین فرازهای این گفتمان است. همچنین آموزه‌های جان استوارت میل در دفاع از «آزادی فردی»^{۱۸} بررسی شده و در پایان این بخش مناقشات و آموزه‌های جدید معاصر در مورد این مفهوم کلیدی در جوامع مغرب‌زمین و در ادبیات سیاسی دولت مدرن بررسی شده است.

در بخش چهارم نیز مفهوم «حقوق مدنی و شهروندی» که مرتبط با آزادی‌های فردی و خصوصی است، تبیین شده و آموزه‌های لاک در تمجید از آن و آموزه‌های ادموند برک در تقبیح آن توسط نویسنده نقد و بررسی شده است.

در بخش پنجم و در بررسی موضوعی آموزه‌های مدرن سیاسی، نویسنده به بررسی مقوله «برابری»^{۱۹} و برابری‌خواهی در مغرب‌زمین از قرن هجدهم و متون

تاریخی مرتبط و آثار متفکران برجسته در این حوزه می‌پردازد. برابری شعار دوم انقلاب فرانسه (۱۷۸۹م.) پس از شعار آزادی بود. انقلابی‌های فرانسه بلافاصله پس از پیروزی انقلاب دست به کار شده و در جهت الغای امتیازات گذشته و تضمین آزادی‌ها و حقوق مدنی و شهروندی برابر، منشوری را با عنوان اعلامیه حقوق بشر و شهروند در اوت ۱۹۷۹م. تصویب کردند. اعلامیه‌ای که مشتمل بر ۱۷ ماده در تضمین آزادی‌های فردی و سیاسی و دفاع از برابری انسان‌ها بود.

نویسنده در این بخش به بررسی مفهوم برابری و انواع آن در حوزه اجتماع، سیاست و اقتصاد می‌پردازد. نویسنده از برابری اقتصادی که سوسیالیست‌های رادیکال فرانسوی در کوران انقلاب فرانسه مطرح کردند، یاد کرده و به تشریح جامعه کمونیستی مارکس و آموزه‌های وی پیرامون برابری اقتصادی و فروپاشی طبقات اجتماعی می‌پردازد. در این بخش نیز آموزه‌های روسو، میل، مارکس و دیدگاه‌های خانم ولستون کرافت پیرامون حقوق و امتیازات برابر زنان در جامعه و آموزه‌های برابری خواهانه وی نقد و بررسی می‌گردد. خانم ولستون کرافت از پیشگامان مبارزه برای برابری مدنی و حقوقی زنان در قرن هجدهم به شمار می‌رفت. دورانی که زنان از حق رأی محروم بودند، ولی به تدریج حقوق سیاسی برابر با مردان را در جوامع اروپایی به دست آوردند. نویسنده در این بخش از انواع برابری، که گروه‌ها و نحله‌های فکری و سیاسی به دنبال تحقق آن بوده یا هستند، سخن گفته است. گفتمان برابری خواهی و تشریح انواع آن مانند برابری سیاسی، حقوقی، اقتصادی و برابری در استفاده از فرصت‌ها در این بخش بحث شده و آموزه‌های متفکران و صاحب نظران برجسته از قرن هجدهم به بعد نقد و بررسی شده است. اندیشه و آرمان برابری خواهی از پرجاذبه‌ترین گفتمان‌ها در تاریخ اندیشه‌های سیاسی و اجتماعی است. آرمان برابری خواهی با انقلاب فرانسه (۱۷۸۹) و به ویژه تحت تأثیر آموزه‌ها و اندیشه‌های روسو از حوزه سیاست و حقوق به حوزه اقتصاد تعمیم یافت و به دنبال آموزه‌های سوسیالیستی به ویژه در جامعه فرانسه نضج گرفت.

مهم‌ترین نقاط قوت کتاب مزبور عبارت است از:

۱. بررسی موضوعی مفاهیم اصلی سیاست در ادبیات سیاسی دولت مدرن با تکیه بر آموزه‌ها و اندیشه‌های متفکران برجسته سیاسی که عمدتاً ناشی از تغییرات مشترک در جهان‌بینی معرفتی مغرب‌زمین و متفکران برجسته آن از دوران نوزایی به ویژه از قرن هیجدهم به بعد است. تحولاتی که با جنبش‌ها و انقلاب‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در اروپا تقویت شد.

۲. توجه به ریشه‌های اجتماعی و سیاسی آموزه‌های متفکران سیاسی و زمینه‌های اجتماعی رشد اندیشه‌های سیاسی آنان.

۳. وضوح و شفافیت مباحث و گفتمان‌ها پیرامون هر موضوع و نتیجه‌گیری در پایان هر بخش به گونه‌ای که دیدگاه نویسنده در باره متفکران سیاسی و آموزه‌های آنان را مشخص می‌کند.

در کنار نقاط قوت کتاب مزبور، اشکال‌ها و ایرادهایی نیز می‌توان بیان کرد:

۱. مهم‌ترین اشکال حداقل از سوی برخی مخاطبان، محدود کردن موضوع‌ها و مباحث مربوط به اندیشه‌های سیاسی مدرن در پنج محور حاکمیت، الزام سیاسی، آزادی، حقوق و برابری است. هرچند مباحث مزبور مهم‌ترین آموزه‌های سیاسی مدرن و آرای متفکران برجسته سیاسی را به خود معطوف داشته، عناوین دیگری نیز می‌تواند در کنار مفاهیم یادشده نقد و بررسی گردد.

۲. خلأ دیگری که در کتاب جونز مشاهده می‌شود، عدم بررسی آراء و اندیشه‌های برخی از متفکران و صاحب‌نظران برجسته پیرامون موضوع مورد بررسی است؛ برای مثال، در بخش مربوط به حاکمیت، آموزه‌ها و اندیشه‌های ماکیاولی، هابز، لاک و روسو بررسی شده است، در حالی که ژان بُدن^{۲۰} فرانسوی (۱۵۳۰-۱۵۹۶م.) از مهم‌ترین متفکران و صاحب‌نظرانی است که از قضا در حوزه مباحث مربوط به حاکمیت و شاخص‌ها و مؤلفه‌های آن در اثر مشهورش به نام «شش کتاب در باره جمهوری» آرای مبسوط و روشن‌گرایانه‌ای را تبیین کرده است.

۳. در نقد کتاب جونز از اختصار در تبیین برخی مباحث و گفتمان متفکران برجسته سیاسی نیز می‌توان یاد کرد. این اختصار از جهتی پرهیز از حاشیه‌روی و تمرکز بر موضوع مورد بحث را به دنبال دارد که علی‌الاصول مطلوب خوانندگان و مخاطبان

است، و نقطه ضعف آن نیز محدود کردن دایره اندیشه متفکران برجسته سیاسی در مباحث مختار است که با ملاحظه اجمال و اختصار به آن پرداخته شده است. در مجموع کتاب آقای جونز از آثار قابل توجه در حوزه نقد و بررسی اندیشه‌های مدرن سیاسی و زمینه‌های تاریخی و اجتماعی شکل‌گیری آنهاست. بررسی موضوعی نقطه قوتی در تحلیل و تنقیح گفتمان‌ها و تمرکز بر محور عناوین مورد مطالعه است و به همین جهت مطالعه کتاب برای دانشجویان و دانش‌پژوهان به منظور شناخت اجمالی و موضوعی اندیشه‌های سیاسی جدید در مغرب‌زمین توصیه می‌گردد. چاپ اول کتاب در سال ۲۰۰۲م. نیز از اشراف نویسنده بر تحولات کاملاً جدید در عرصه سیاست در جوامع اروپایی حکایت دارد.

یادداشت‌ها

1. Tudor Jones (2002), *Modern Political Thinkers and Ideas, An Historical introduction*, Routledge.
2. Coventry University
3. sovereignty
4. political obligation
5. liberty
6. rights
7. equality
8. legal sovereignty
9. political sovereignty
10. internal sovereignty
11. external sovereignty
12. political obligation
13. Hobbes
14. Locke
15. Rousseau
16. natural right
17. moral and political freedom
18. personal liberty
19. equality
20. Jean Bodan